

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جزء دوم ::

جزء دوم قرآن کریم که از آیه ۱۴۲ بقره آغاز و تا آیه ۲۵۲ همان سوره ادامه دارد را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد:

بخش اول: آیات ۱۴۲ - ۱۵۲ سوره بقره

بخش اول ادامه آیات جزء اول است که به بهانه‌جویی‌های یهودیان می‌پردازد؛ همانان که برای مخالفت با اسلام و منحرف ساختن مسلمانان از مسیر حق و هدایت به بهانه‌های گوناگون در مقابل آموزه‌های دین مبین اسلام می‌ایستند. این آیات هشدار می‌دهد برای مسلمانان تا مراقب باشند و در پی کسب رضایت اهل کتاب و دشمنان دین نباشند؛ چرا که آنها هرگز از اسلام راضی نخواهند شد.^۱

ماجرای تغییر قبله و کارشکنی‌های یهود

یکی از موضوعات مطرح شده در این بخش که در آیات ۱۴۲ تا ۱۵۲ درباره آن سخن گفته شده ماجرای تغییر قبله است.

پیامبر اسلام ﷺ مدت سیزده سال پس از بعثت در مکه و چند ماه بعد از هجرت در مدینه به امر خدا به سوی بیت المقدس نماز می‌خواند؛ ولی بعد از آن قبله تغییر یافت و مسلمانان مأمور شدند به سوی کعبه نماز بگذارند.

«وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ»^۲: از هر جا [و از هر شهر و

نقطه‌ای] خارج شدی، [به هنگام نماز،] روی خود را به جانب «مسجد الحرام» کن.

۱. لَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ (بقره/۱۲۰): یهودیان و مسیحیان از تو راضی نمی‌شوند مگر آنکه از آیین‌شان پیروی کنی.

۲. البقره: ۱۴۴.

در اینکه مدت عبادت مسلمانان به سوی بیت المقدس در مدینه چند ماه بود مفسران اختلاف نظر دارند، از هفت ماه تا هفده ماه ذکر کرده اند؛ ولی هر چه بود در این مدت مورد سرزنش یهود قرار داشتند چرا که بیت المقدس در اصل قبله یهود بود. آنها می گفتند: اینان از خود استقلال ندارند و به سوی قبله ما نمازی خوانند و این دلیل آن است که ما برحق هستیم. این گفتگوها برای پیامبر اسلام ﷺ و مسلمانان ناگوار بود. آنها از یک سو مطیع فرمان خدا بودند و از سوی دیگر طعنه های یهود از آنها قطع نمی شد، برای همین دلیل پیامبر ﷺ شب ها به اطراف آسمان می نگریست. گویا در انتظار وحی الهی بود.

«قَدْ نَزَى تَقَلَّبَ وَجْهَكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُؤَيِّنَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا»^۱ ما گردش روی تو به سوی آسمان را می بینیم [مانند کسی که منتظر مطلبی است] تردید نداشته باش که تو را به سوی قبله ای که آن را بپسندی برمی گردانیم.»

مدتی از این انتظار گذشت، تا اینکه فرمان تغییر قبله صادر شد و در حالی که پیامبر ﷺ دو رکعت نماز ظهر را در مسجد «بنی سالم» به سوی بیت المقدس خوانده بود جبرئیل مأمور شد بازوی پیامبر ﷺ را بگیرد و روی او را به سوی کعبه بگرداند.

یهود از این ماجرا سخت ناراحت شدند و طبق شیوه دیرینه خود به بهانه جویی و ایرادگیری پرداختند.^۲ آنها می گفتند: معلوم می شود که اسلام، دین درست و ثابتی نیست؛ زیرا مسلمانان یک روز به سمت بیت المقدس و روز دیگر به سمت مسجد الحرام نماز می خوانند.

پیام کلی این آیات

این آیات هشدار می دهد به مسلمانان و نیز خبری از واقعیت این بهانه جویی هاست که ای مسلمانان بدانید یهودیان و اهل کتاب هرگز از شما راضی نخواهند شد؛ مگر آنکه دست از حق شسته و در مسیر آنها گام نهید که این معنا در آیه ۱۲۰ سوره بقره نیز آمده بود:

«وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنْ هَدَىٰ اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ
وَلَئِنْ أَتَيْتُمْ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ»
هرگز یهود و نصاری از تو راضی نخواهند شد، [تا به طور کامل، تسلیم خواسته های آنها شوی و] از آیین [تحریف یافته] آنان، پیروی کنی. بگو: «هدایت، تنها هدایت الهی است!» و اگر از هوی و هوس های آنان پیروی کنی، بعد از آنکه آگاه شده ای، هیچ سرپرست و یاورى از سوى خدا برای تو نخواهد بود.

۱. البقره: ۱۴۴.

۲. تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۴۷۹.

بخش دوم: آیات ۱۶۳ - ۲۴۲ سوره بقره

در این بخش یعنی از آیه ۱۶۳ تا ۲۴۲ در حدود ۸۰ آیه به احکام فقهی و دستورات عملی دین اختصاص یافته است. این آیات به خوبی نشان می‌دهد که دین تنها در رابطه فردی بین انسان و خدا خلاصه نمی‌شود؛ بلکه گستره آن تمام عرصه‌های زندگی بشر؛ مانند مسائل عبادی، خانوادگی، اقتصادی و فرهنگی را دربر گرفته و برای تک تک آنها برنامه جامع و کاملی دارد. آیات حقوقی قصاص، آیات عبادی روزه، آیات اجتماعی حج و نیز آیات نظامی جهاد همه بر این معنا تأکید دارند که اسلام، قانون جامع برای جامعه بزرگ انسانی است که محدود به فرد، مکان و زمان خاصی نمی‌شود. نکته دیگر این‌که احکام فقهی در این آیات و نیز در آیات قرآن کریم، نشانگر کمال دین اسلام و حقانیت آن است؛ زیرا بسیاری از این احکام در آیین یهود نیز موجود است و از سویی بخش‌هایی از احکام تحریف شده آنها در دین اسلام حذف شده است.

احکام خوراکی‌ها: آیات ۱۶۸ - ۱۷۳

در این بخش، خداوند متعال درباره چیزهایی که انسان مجاز به خوردن آن است و چیزهایی که خوردن آن برای او حرام است سخن گفته است:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمُ

عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾^۱: ای مردم! از آنچه در زمین است، حلال و پاکیزه بخورید! و از پیروی گام

به گام شیطان پرهیز کنید! چه اینکه او، دشمن آشکار شماست.

مال حلال خوردن به انسان کمک می‌کند که انسان پشت سر شیطان حرکت نکند و در مقابل، استفاده از مال حرام انسان را به دنبال شیطان می‌کشاند.

در ادامه، نام برخی خوردنی‌ها را می‌برد که در قانون الهی خوردن آنها ممنوع (حرام) است:

﴿إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ

بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾^۲: بی‌تردید خدا [خوردن] مردار، خون،

گوشت خوک و حیوانی را که [هنگام ذبح] نام غیر خدا بر آن برده شده را بر شما حرام

کرده است؛ پس کسی که [برای نجات جان‌اش از خطر] به خوردن آنها ناچار شود، در

حالی که خواهان لذت نباشد و از حد لازم هم تجاوز نکند، گناهی بر او نیست؛ زیرا

خدا بسیار آمرزنده و مهربان است.

۱. البقره: ۱۶۸.

۲. البقره: ۱۷۳.

چند حکم با موضوع قصاص:

آیات ۱۷۸-۱۷۹

در آیه ۱۷۹ موضوع مهم قصاص مطرح شده است:

«وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»؛ ای صاحبان خرد! برای شما در قصاص، حیات و زندگی است؛ شاید تقوا پیشه کنید.

یکی از دستورات دین، قصاص است که اگر کسی به ناحق خونی را بر زمین بریزد؛ ولی دم، حق دارد ظالم را در مقابل خون مظلوم خود، قصاص کند.

سفارش به وصیت: آیات ۱۸۰-۱۸۲

در آیه ۱۸۰ موضوع وصیت بیان شده است:

«كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ»؛ بر شما مقرر گردید: «هنگامی که یکی از شما در آستانه مرگ قرار گرفت، اگر مالی از خود به جا گذاشته است، برای پدر و مادر و خویشان به طور شایسته و پسندیده وصیت کند که این حقی است بر عهده پرهیزکاران.»

روایاتی که تشویق به وصیت کردن می‌کنند

بر اساس روایات اسلامی، وصیت کردن مستحب مؤکد است. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند:

«مَا يَنْبَغِي لِأَمْرٍ مُسْلِمٍ أَنْ يَبِيَّتَ لَيْلَةً إِلَّا وَوَصِيَّتُهُ تَحْتَ رَأْسِهِ»؛^۱ برای هیچ مسلمانی سزاوار نیست شب بخوابد مگر آنکه وصیت نامه‌اش زیر سرش باشد.

در روایتی دیگر از رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمده است:

«مَنْ مَاتَ عَلَى وَصِيَّةٍ حَسَنَةٍ مَاتَ شَهِيداً»؛^۲ هر کس با وصیت نیکو و پسندیده‌ای بمیرد، شهید از دنیا رفته است.

با تکیه بر آموزه‌های قرآن و روایات بسیار پسندیده است که اگر انسان مالی دارد وصیت کند بخشی از آن (تا یک سوم) در کارهای خیر هزینه شود و نیز قسمتی از دارایی خود را برای بستگان و خویشاوندانی که از او ارث نمی‌برند در نظر بگیرد.

۱. المقنعة، ص ۶۶۶؛ السرائر، ج ۳، ص ۱۸۲؛ بحار الأنوار، ج ۱۰۰، ص ۱۹۴.

۲. الدعوات، ص ۲۳۱؛ بحار الأنوار، ج ۱۰۰، ص ۲۰۰.

روزه و ماه مبارک رمضان: آیات ۱۸۳-۱۸۷

آیاتی که وجوب روزه را اعلام می‌کنند

در آیه ۱۸۳ به موضوع وجوب روزه^۱ اشاره شده است:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»:

ای افرادی که ایمان آورده‌اید! روزه بر شما مقرر و لازم شده است، همان‌گونه که بر پیشینیان شما مقرر و لازم شد؛ تا پرهیزکار شوید.

از این آیه استفاده می‌شود مهم‌ترین هدف روزه گرفتن، رسیدن به مقام تقوا است که انسان در سایه مبارزه شرعی با نفس، در روزهای ماه مبارک رمضان، قدرت ایستادگی در مقابل خواهش‌های نفسانی را پیدا می‌کند.

ارزش و اهمیت روزه در روایات

درباره اهمیت روزه روایات بسیار فراوانی از حضرات معصومین علیهم‌السلام به ما رسیده است که در کتاب‌های فقهی و روایی وجود دارد. برای نمونه:

پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در حدیثی فرمودند:

«الصَّائِمُ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ وَإِنْ كَانَ نَائِمًا عَلَى فِرَاشِهِ مَا لَمْ يَغْتَبِ مُسْلِمًا»^۲: روزه‌دار در

عبادت خدا به سر می‌برد؛ هر چند در رختخوابش خواب باشد؛ به شرط آنکه غیبت مسلمانان را نکند.

در روایتی دیگر از امام صادق علیه‌السلام می‌خوانیم:

«مَنْ صَامَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمًا فِي شِدَّةِ الْحَرِّ فَأَصَابَهُ ظَمَأٌ وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ أَلْفَ مَلَكٍ يَمْسُحُونَ

وَجْهَهُ وَيُبَشِّرُونَهُ حَتَّى إِذَا أَفْطَرَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ مَا أَطْيَبَ رِيحَكَ وَرَوْحَكَ مَلَائِكَتِي

أَشْهَدُوا أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُ»^۳: کسی که در گرما، یک روز را روزه بدارد و تشنگی را تحمل

کند، خداوند هزار فرشته را بر او می‌گمارد تا دست‌های خود را بر چهره او کشیده و او

را بشارت دهند. و پس از آنکه افطار کرد خداوند به او می‌فرماید: چقدر تو خوشبویی!

ای فرشتگان من گواه باشید که من او را آمرزیدم.

۱. علامه طباطبایی رحمته‌الله‌علیه معتقد است که آیه ۱۸۳ و ۱۸۴ مقدمه‌اند برای آیه ۱۸۵ که در آن، حکم وجوب روزه بر مکلفین اعلام می‌شود. المیزان، ج ۲، ص ۵.

۲. ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، ص ۵۱؛ بحار الأنوار، ج ۹۳، ص ۲۴۷.

۳. الکافی، ج ۴، ص ۶۴؛ من لا يحضره الفقيه، ج ۲، ص ۷۶؛ روضة الواعظین، ج ۲، ص ۳۵۰.

در روایت دیگری از رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمده است:

«نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَةٌ وَ نَفْسُهُ تَسْبِيحٌ»^۱: خواب شخص روزه‌دار عبادت است و نفس کشیدن او تسبیح و ستایش خداوند خواهد بود.

ماه مبارک رمضان و نزول قرآن در آن

در آیه ۱۸۵ سخن از ماه مبارک رمضان و نزول قرآن در آن به میان آمده است:

«شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَ بَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَ الْقُرْآنِ»

[روزه، در چند روز معدود] ماهِ رمضان است؛ ماهی که قرآن، برای راهنمایی مردم و نشانه‌های هدایت و روشن ساختن مرز میان حق و باطل، در آن نازل شده است.

ارزش و اهمیت ماه مبارک رمضان در روایات

در باره فضائل و اهمیت ماه مبارک رمضان روایات بسیار متعددی از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و امامان معصوم عليهم السلام به ما رسیده است. از امام صادق عليه السلام روایت است که فرمود:

«مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ خَرَجَ الْإِيمَانُ مِنْهُ»^۲: کسی که یک روز از ماه رمضان را عمدتاً و بدون عذر افطار کند، روح ایمان از او خارج می‌شود.

در روایت دیگری آن حضرت به فرزندانشان چنین توصیه می‌کنند:

«إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَأَجْهَدُوا أَنْفُسَكُمْ فِي هَذَا الشَّهْرِ فَإِنَّ فِيهِ تَقَسُّمَ الْأَرْزَاقِ وَ تُكْتَبُ الْأَجَالُ وَ فِيهِ يُكْتَبُ وَ قَدْ لَهِ الْذِينَ يَفِدُونَ إِلَيْهِ وَ فِيهِ لَيْلَةُ الْعَمَلِ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِي الْآلِفِ شَهْرٍ»^۳: هنگامی که ماه رمضان فرا رسید، تا آخرین حدّ توان، کوشش کنید

[واجبات و مستحبات را انجام دهید و از مکروهات و اعمال حرام بپرهیزید]. چرا که در آن ماه، ارزاق تقسیم می‌شود و مدت‌های عمر، مقرر می‌گردد. در این ماه، نام حجّ‌کنندگان نوشته می‌شود. در این ماه، شبی است (شب قدر) که انجام عمل خیر در آن، برابر با عمل در هزار ماه است.

آن امام همام همچنین در روایتی دیگر می‌فرماید:

«مَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ إِلَى مِثْلِهِ مِنْ قَابِلٍ إِلَّا أَنْ يَشْهَدَ عَرَفَةَ»^۴:

۱. قرب الإسناد، ص ۹۵؛ دعائم الإسلام، ج ۱، ص ۲۷۰؛ بحار الأنوار، ج ۹۳، ص ۲۴۸.

۲. فضائل الأشهر الثلاثة، ص ۹۳؛ المقنعة، ص ۳۴۷؛ وسائل الشیعة، ج ۱۰، ص ۲۵۱.

۳. الکافی، ج ۴، ص ۶۶؛ تهذیب الأحکام، ج ۴، ص ۱۹۲؛ إقبال الأعمال، ج ۱، ص ۶۹.

۴. دعاغثم الإسلام، ج ۱، ص ۲۶۹؛ فضائل الأشهر الثلاثة، ص ۱۲۳؛ بحار الأنوار، ج ۹۳، ص ۳۷۵.

کسی که در ماه مبارک رمضان مورد مغفرت و بخشودگی واقع نشود، تا سال دیگر مورد مغفرت قرار نخواهد گرفت، مگر اینکه به حج برود و در صحرائی عرفات مورد مغفرت حق واقع شود.

ارزش تلاوت قرآن در ماه مبارک رمضان

در آیه ۱۸۵ بیان شد که ماه رمضان، ماه نزول قرآن است؛ بنابراین تلاوت قرآن در این ماه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. امام محمد باقر علیه السلام در این باره فرمودند:

«لِكُلِّ شَيْءٍ رَيْبٌ وَ رَيْبُ الْقُرْآنِ شَهْرُ رَمَضَانَ»^۱: هر چیزی بهاری دارد و بهار قرآن، ماه رمضان است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در خطبه شعبانیه فرمودند:

«مَنْ تَلَا فِيهِ آيَةً مِنَ الْقُرْآنِ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ حَتَمَ الْقُرْآنَ فِي غَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ»^۲: هر کس که در این ماه، یک آیه از قرآن تلاوت کند به او پاداش یک ختم قرآن در ماه‌های دیگر داده می‌شود.

برخی آداب ماه مبارک رمضان

در آیه ۱۸۷، خداوند متعال به برخی از آداب ماه مبارک رمضان اشاره کرده است. امیرالمؤمنین علیه السلام به نقل از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:

«إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ مَلَائِكَتُهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُسْتَغْفِرِينَ وَ الْمُسْتَجِرِّينَ بِالْأَسْحَارِ فَلْيَتَسَحَّرْ أَحَدُكُمْ وَ لَوْ بِشَرْبَةِ مِنْ مَاءٍ»^۳: همانا خدای تبارک و تعالی و فرشتگان او بر کسانی که در سحرها [برای روزه گرفتن] غذا می‌خورند و سحرگاهان [از خداوند] طلب آمرزش می‌کنند، رحمت می‌فرستند؛ پس هر یک از شما باید چیزی در سحر بخورد؛ اگر چه جرعه‌ای آب باشد.

پرهیز از رشوه خواری: آیه ۱۸۸

در آیه ۱۸۸، قرآن کریم ما را از رشوه خواری و همچنین جمع‌آوری ثروت از راه نامشروع بازداشته است: «وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَ تَدُلُّوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِيَأْكُلُوا قَرِيبًا مِنْ أَمْوَالِ

۱. الکافی، ج ۲، ص ۶۳۰؛ معانی الأخبار، ص ۲۲۸؛ وسائل الشیعة، ج ۶، ص ۲۰۳.

۲. عیون أخبار الرضا (علیه السلام)، ج ۱، ص ۲۹۶؛ بشارة المصطفی، ص ۴۳۶؛ فضائل امیرالمؤمنین (علیه السلام)، ص ۱۳۵.

۳. من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۳۶؛ أمالی طوسی، ص ۴۹۷؛ بحار الأنوار، ج ۹۴، ص ۳۴۳-۳۴۴.

النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ؛ و اموال یکدیگر را به باطل [و ناحق] نخورید! و برای خوردن بخشی از اموال مردم به گناه، [قسمتی از] آن را [به عنوان رشوه] به قضات ندهید، در حالی که می دانید [این کار، گناه است].

اُکل مال به باطل که در آیه به آن اشاره شده است موارد گوناگونی دارد. یکی از مصادیق آن قمار است که در حدیثی از امام جعفر صادق ع به عنوان یکی از راه های درآمد از راه نامشروع به آن اشاره شده است.^۱

جهاد با دشمنان: آیات ۱۹۰-۱۹۵

در این آیات مسئله جهاد با دشمنان خدا بیان شده است. آیه ۱۹۰، دستور مبارزه با کسانی را که مبارزه مسلحانه با مسلمانان آغاز کرده اند صادر کرده و به آنان اجازه داده می دهد تا برای خاموش ساختن دشمنان، آنان نیز دست به اسلحه ببرند؛ ولی با توجه به این نکته از حدود الهی عبور نکرده و مرتکب ظلم به دیگران نشوند:

«وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا»؛ و در راه خدا با کسانی که با شما می جنگند بجنگید، و [هنگام جنگ از حدود الهی] عبور نکنید.

بخشی از احکام حج تمتع:

آیات ۱۹۶-۲۰۳

آیات این بخش، احکامی مهم از حج تمتع را بیان می دارد که انجام عمره حج، قربانی، تراشیدن موی سر، پرهیز از محرمات احرام؛ مانند: آمیزش جنسی، گناه، جدال و نیز وقوف در عرفات و مشعر، مواردی هستند که در این آیات به چشم می خورند.

اتحاد و پرهیز از اختلاف: آیات ۲۰۸-۲۱۳

در این آیات درباره پرهیز از اختلاف و دعوت به وحدت و همدلی میان مؤمنین سخن به میان آمده است. آیه ۲۰۸ در این باره می فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ»؛ ای کسانی که ایمان آورده اید! همگی در صلح و آشتی درآیید.

در آیه ۲۱۳، دلیل اختلاف را دو چیز بیان می کند که اولی نبود علم به حقوق و قوانین است و دومی که به مراتب خطرناک تر و جدی تر از اولی است انحراف از حق و میل به ستمگری می باشد (بَغْيًا بَيْنَهُمْ). اختلاف نوع اول را اختلاف قبل از علم می نامند که با آمدن علم، بساط آن برچیده شده و به

۱. تفسیر مجمع البیان، ج ۲، ص ۵۰۶.

اتحاد و اتفاق نظر تبدیل می شود (وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ)؛ اما اختلاف نوع دوم که جنس آن از نوع خودبینی و ستمگری است با ظهور دانش مشکلس حل نمی شود و اصولاً درمانی ندارد جز بازگشت به انصاف و عدالت خواهی.

حکم شراب و قمار: آیه ۲۱۹

در آیه ۲۱۹ خداوند، مؤمنین را از شرب خمر و قمار بازی نهی کرده است. تعبیری که در آیه به کار رفته است «خمر» و «میسر» است:

«يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ»: از تو درباره خمر و میسر می پرسند. بگو: در این دو گناهی بزرگ است.

«خمر» در اصطلاح شرع به معنی شراب انگور نیست؛ بلکه به معنی هر مایع مست کننده است که امروزه از آنها با نام مشروبات الکلی یاد می شود.

«میسر» از ماده «یسر» گرفته شده که به معنی سهل و آسان است و از آنجا که «قمار» در نظر بعضی از مردم وسیله آسانی برای نیل به مال و ثروت است به آن میسر گفته شده است.^۱

احکام خانواده اعم از ازدواج و طلاق و شیردادن و عده وفات و طلاق: آیات ۲۲۱-۲۴۰

در این آیات، احکام خانواده و مسائلی مانند ازدواج و ملاک های آن، مسائل مربوط به شیردهی مادران و مسائل مربوط به طلاق و عده طلاق و وفات مطرح شده است.

طلاق، حلالی که خدا آن را خوش نمی دارد

در روایتی از رسول اکرم ﷺ می خوانیم:

«أَبْغَضُ الْحَلَالِ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقُ»^۲: طلاق، حلالی است که خدا آن را خوش نمی دارد.

باید دانست، طلاق با آنکه سبب از بین رفتن خانواده است، ولی در مواردی چاره ای از تجویز آن نیست و وجودش از ضروریات زندگی است. آنگاه که زوجین توافق اخلاقی نداشته باشند یا علی دیگری در میان باشد یا زن یا مرد یکی از دیگری تنفر داشته باشند تحریم طلاق و عدم اجازه جدایی، موجب از بین رفتن آزادی و رفاه زن و مرد است و هیچ عقل و وجدانی به چنین محرومیت و چنین جهنم سوزان فتوا نمی دهد. هر قانون و دینی که طلاق را تحریم کند بر خلاف فطرت بشر قدم برداشته است. لذا اسلام با آنکه طلاق را مکروه می داند آن را امضا کرده است.^۳

۱. رک به تفسیر نمونه، ج ۲، ص ۱۱۸.

۲. نهج الفصاحه، ص ۱۵۷.

۳. قاموس قرآن، ج ۴، ص ۲۳۲.

نتیجہ

ہمان گونہ کہ در آغاز اشارہ شد بیان احکام با چنین تنوع و گستردگی کہ تمام عرصہ ہای زندگی را در برمی گیرد نشانگر این است کہ اسلام برای تمامی زوایای زندگی برنامه خاص و دقیقی دارد و این ہمان جامع و کامل بودن این دین الہی برای تمام انسان ہا و در تمام زمان ہاست .